

study the relationship between trust in the quality of governance and social hope among the youth of Bushehr city

Abstract

Social hope is a reality that is built through the development of trust and depends on social, political, economic and cultural capacities. The present study aimed to investigate the relationship between governance quality and social hope with respect to the mediating role of institutional trust. This research has been conducted in terms of applied purpose with a quantitative approach and a survey method using a standard and researcher-made questionnaire. The study population includes young people aged 20 to 35 years in Bushehr who were selected as a sample based on stratified random sampling method using Cochran's formula. Also, for data analysis, structural equation modeling method and software (smart pls) were used. The results showed that the variables of governance quality and institutional trust have a significant relationship with social hope. Also, the indirect and significant relationship between the quality of governance and social hope was confirmed through the mediating role of institutional trust according to the results of the statistical value of the Sobel test (9.59) due to being higher than the criterion (1.96) at 95% confidence level.

Keywords: social hope, hope for the future, quality of governance, good governance, institutional trust

محمد مشایخی^۱غلامرضا جعفری نیا^۲حبیب پاسالار زاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۷

چکیده

امید اجتماعی واقعیتی است که از طریق توسعه اعتماد بر ساخته می شود و وابسته به ظرفیت های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با توجه به نقش میانجی اعتماد نهادی انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی با رویکرد کمی و به روش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه استاندارد و محقق ساخته اجرا شده است. جامعه پژوهش شامل جوانان ۲۰ تا ۳۵ سال شهر بوشهر می باشد که بر اساس روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش مدل سازی معادلات ساختاری و از نرم افزار (smart pls) استفاده گردید. نتایج به دست آمده نشان داد که متغیرهای کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی با امید اجتماعی رابطه معناداری دارند. همچنین رابطه غیر مستقیم و معنادار بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی از طریق نقش میانجی اعتماد نهادی با توجه به نتایج مقدار آماره حاصل از آزمون سوبل (۹/۵۹) بدلیل بیشتر بودن از معیار (۱/۹۶) در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید شد.

واژه های کلیدی: امید اجتماعی، امید به آینده، کیفیت حکمرانی، حکمرانی خوب، اعتماد نهادی

دانشجوی دکتری جامعه شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران ^۱Mashaikhi55@gmail.com

استادیار گروه جامعه شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران (نویسنده مسؤول)

^۲jafarinia_reza@iaubushehr.ac.ir

استادیار گروه جامعه شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران، ^۳Mashsocial55@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

امید اجتماعی^۱ به عنوان یکی از سازه‌های اجتماعی است که بیشتر در ارتباط با جوانان که در نقش آینده‌سازان و منابع اصلی توسعه جامعه هستند، مطرح می‌گردد. بر همین اساس چشم انداز توسعه و پیشرفت هر کشوری با باور اجتماعی جوانان آن جامعه درباره آینده‌شان رابطه‌ای مستقیم دارد. این باور مبتنی بر ارزیابی از روند وضعیت حال و گذشته‌ی جامعه ایجاد می‌شود. بر همین اساس توجه به ظرفیت‌ها و شرایط شکل‌گیری ادراک جوانان درباره توانایی‌شان نسبت به ترسیم آینده از مهمترین موضوعاتی است که در حوزه جامعه‌شناسی باید به آن توجه اساسی شود. بی‌توجهی به مسائل و مشکلات برآمده از وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و تداوم آن در گستره‌ی زمان، در بین جوانان باعث احساس بی‌آیندگی، بی‌اعتمادی و ناامیدی اجتماعی می‌شود، که این ناامیدی، مشارکت جوانان را در فرایند توسعه جامعه کاهش خواهد داد.

میزان مشارکت جوانان در فرایند توسعه هر جامعه‌ای رابطه‌ای مستقیم با میزان امید آن‌ها به تغییر و تحول جامعه دارد، این امید، باعث رشد ظرفیت‌های فردی و جمعی برای تغییر وضعیت آینده می‌گردد، که زمینه ایجاد جامعه‌ای بهتر را فراهم می‌کند (امیرخان نژاد و صباغ، ۱۳۹۴: ۸). گفت‌وگوهای گذشته در مرحله اول بر خلاف کشور یا جامعه، در سطح فردی و روانی مطرح بوده است. اما سطح امید در نتیجه تغییرات متفاوت رفتاری در جامعه تغییر می‌کند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که امید محصول جامعه است. امید است که به عنوان یک محصول اجتماعی بر تعداد زیادی از افراد یک جامعه خاص یا حتی بر جوامع مختلف تأثیر می‌گذارد (واسلیکر، ۲۰۱۸).

از نظر رورتی^۲ امید اجتماعی یعنی باورداشت اینکه یک ملت چه تصویری از آینده خود دارد که همین باور، سازنده امید مشترک آن ملت است (فاضلی، ۱۳۹۵). بر این اساس تصویری از آینده جامعه که مبتنی بر درک و باور جوانان از ظرفیت‌ها و واقعیت‌های موجود اجتماعی است بیشتر از خود این واقعیت‌ها بر کنش‌های اجتماعی (امید به آینده) آن‌ها تأثیرگذار است. مسأله‌مند شدن مفهوم امید اجتماعی در جامعه ایرانی، بیشتر از آنکه از سازه‌های نظری پیشین متأثر باشد، ناشی از واقعیت‌ها و شرایط اخیر جامعه است. به همین دلیل بررسی شرایط و وضعیت اجتماعی که منجر به مسأله‌مندی امید در جامعه گردیده است طبعاً موضوعی مهم و دارای اولویت است (جنادله، ۱۳۹۸: ۴۹۲).

بر اساس نتایج آخرین پیمایش ملی در سال ۱۳۹۷، درباره میزان امیدواری جوانان به بهبود وضعیت کشور نشان می‌دهد که بیش از نیمی از جوانان (۶۴/۱ درصد) اظهار داشته‌اند وضعیت کل کشور روز به روز بدتر می‌شود. البته بدیهی است وقتی در جامعه‌ای مسائل اجتماعی و اقتصادی از قبیل تبعیض، توزیع ناعادلانه درآمدها و فرصت‌ها، بی‌ثباتی اقتصادی، گرانی و تورم، فرسایش سرمایه اجتماعی بویژه بعد اعتماد نهادی، مخاطرات زیست محیطی، انواع ناهنجاری‌های اجتماعی وجود داشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت جوانان و نسل‌های آینده، یک زندگی همراه با آسایش، امید، شادمانی و احساس خوشبختی را در آینده نزدیک انتظار بکشند (آقازاده، ۱۳۹۷). همچنین هر ساله توسط گروه تحقیقاتی آینده‌بان (رسانه تخصصی آینده‌پژوهی ایران)، ۱۰۰ مسئله از مهم‌ترین مسائل ایران در ۷ گروه اقتصاد، محیط زیست، علم و فناوری، سیاسی، سلامت، فرهنگی و اجتماعی بر اساس دو شاخص اهمیت و عدم قطعیت نمره‌دهی می‌شوند و در قالب پروژه آینده‌پژوهی با مشارکت خبرگان و متخصصان تعدادی از نهادهای علمی کشور دسته‌بندی و مشخص می‌شود. در سال ۱۳۹۷ در میان ۱۰ مسأله اول ایران، نگرانی درباره آینده و احساس بی‌آیندگی با امتیاز ۸۷/۳۲ در رتبه هفتم قرار گرفته است (گزارش آینده‌پژوهی ایران، ۱۳۹۷).

^۱Social hope

^۲Waslekar

^۳Rorty

با این احتساب عوامل گوناگونی در افزایش یا کاهش تولید امید اجتماعی مؤثر است که یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده، کیفیت حکمرانی^۱ نهادهای حاکم بر جامعه می‌باشد. کیفیت حکمرانی که در این پژوهش معادل نظریه حکمرانی خوب^۲ بانک جهانی است، مطابق با دیدگاه روشتاین مفهومی چند وجهی است که شامل تمام جنبه‌های اعمال قدرت از طریق نهادهای رسمی و غیررسمی در مدیریت منابع یک کشور است. بنابراین کیفیت حکمرانی با تأثیر این اعمال قدرت بر کیفیت زندگی شهروندان تعیین می‌شود (روشتاین و تئورل، ۲۰۱۵).

حکمرانی خوب مفهوم بسیار گسترده‌ای را در برمی‌گیرد که بر تعامل مؤثر میان سه رکن دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی است. اما باید بیان کرد که حکومت، علی‌رغم مخالفت‌ها هنوز نقش کلیدی در جامعه و بیان‌کننده مسلط منافع جمعی است. در راستای ابهام زدایی از نقش و کارکرد حکومت، باید یادآور شد حکومت مدرن تنها به جای تأمین بخشی از دفاع در برابر مهاجمین خارجی یا ارادل داخلی، مسئولیت تأمین رفاه درمانی و اقتصادی مردم خود، آموزش آنها، حقوق آنها در مقام مصرف کننده، برابری موقعیت در عرصه‌های گوناگون زندگی و غیره را پذیرفته است (بدیعی ازندهی، واثق، ملک محمدی و عالم، ۱۳۹۷). بر همین اساس دولت در سیاست‌گذاری‌ها و مدیریت کلان جامعه و حمایت از مشارکت بخش خصوصی و نهادهای جامعه مدنی در ایران نقشی محوری و تعیین کننده و مهمتر از همه به عنوان یک فرانهاد جایگاه خود را تثبیت کرده است. آنچه در این تحقیق به آن خواهیم پرداخت توجه به نقش دولت که شامل کلیه نهادهای سیاسی و غیر سیاسی رسمی حاکم بر جامعه است.

در فرایند رابطه بین امید اجتماعی جوانان و کیفیت حکمرانی نهادها، یکی از متغیرهای کلیدی که نقش واسطه‌ای در این رابطه دارد، اعتماد نهادی^۳ است. از نگاه گیدنز (۱۳۸۷)، اعتماد نهادی اعتماد به مقوله‌های اجتماعی انتزاعی و گسترده‌ای همچون نهادها و اصناف است. این بعد از اعتماد به نهادها به ویژه نهادهای رسمی دولتی را نشان می‌دهد. از همین منظر، روشتاین (۱۳۹۳) نهادهای دولتی را منشأ ایجاد اعتماد می‌داند، در صورتی که شهروندان آنها را قابل اعتماد بدانند. همچنین روشتاین و استول معتقدند، فقدان اعتماد، از فساد و ناکارآمدی حکومتی (کیفیت حکمرانی) تأثیر می‌پذیرد (روشتاین و استول، ۲۰۰۸: ۱۷-۱۶). با این احتساب امید جز اصلی توسعه انسانی محسوب می‌شود، که از طریق توسعه اعتماد ساخته می‌شود (اریکسون، ۱۹۶۴). پروفیسور ری مک‌کانن^۴ می‌گوید: «... امروز حقوق شهروندی از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های دولت‌های رفاه است اما به نظر من در این میان باید توجه خاصی به مقوله امید اجتماعی داشت. اگر دولتی نتواند یا نخواهد امید شهروندان را به آینده‌ای بهتر و پرافتخارتر حفظ کند، دولت ضعیفی خواهد بود. دولت اگر نتواند به خوبی شرایط را به گونه‌ای فراهم کند که والدین و فرزندان شان به آینده‌ای خوب امیدوار باشند، باید مورد مؤاخذه قرار بگیرد...» (حیدرپور، بزی تنها، ۱۳۹۶: ۴۶۳).

اعتماد جوانان به عملکرد نهادهای سیاسی و حکومتی و ظرفیت و قابلیت‌های ساختاری آن‌ها به عنوان یک باور اجتماعی، باعث ایجاد امید نسبت به ترسیم وضعیت خود و جامعه در آینده می‌شود. به همین دلیل باید به پژوهش و بررسی نقش اعتماد به کیفیت حکمرانی که از منابع اصلی امید به آینده جوانان است، توجه ویژه‌ای شود.

^۱Quality of Governance

^۲Good governance

^۳Rothstein and Teorell

^۴Institutional trust

^۵Rothstein and Stolle

^۶Erickson

^۷Mc canen

اجرای پژوهش حاضر در شهر بوشهر به عنوان یکی از قطب‌های توسعه کشور با توجه به رشد شهرنشینی و مسائل مربوط به آن، داشتن تعداد بالای جمعیت جوان و موقعیت راهبردی ناشی از قابلیت‌های اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی (نیروگاه اتمی) در فرایند توسعه کشور و جایگاه این شهر در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های سیاسی کلان کشور، امری مهم و اساسی است. علاوه بر این وضعیت این شهر نیز جدای از وضعیت کلی کشور در زمینه ناامیدی اجتماعی نیست. بدین لحاظ انتظار می‌رود نتایج این پژوهش در شناخت و تحلیل مسأله امید اجتماعی جوانان بتواند در برنامه‌ریزی مدیران مورد مذاقه قرار گرفته و سازوکارهای کاهش ناامیدی و افزایش امید را در میان جوانان افزایش دهد. پژوهش حاضر با هدف بررسی تعیین رابطه بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با توجه به نقش میانجی اعتماد نهادی به طرح این سؤال اصلی می‌پردازد که چه رابطه‌ای بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با توجه به نقش میانجی اعتماد نهادی وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

با توجه به گسترده نبودن مطالعات پیرامون امید اجتماعی در جامعه‌شناسی، در این مورد کلید واژه‌های امید اجتماعی و امید به آینده در منابع داخلی و خارجی جستجو شد و پژوهش‌های همسو با پژوهش حاضر بررسی گردید. همچنین پژوهش‌های مرتبط با مفاهیم کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی نیز برای طراحی مدل مفهومی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت.

مردانی فر و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «سرمایه‌ی اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان (مطالعه‌ی دانشگاه‌های شهر بندرعباس)» نشان دادند بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجار اجتماعی، مشارکت اجتماعی) با امید به آینده رابطه معنادار وجود دارد. همچنین نصر اصفهانی و جوادی یگانه (۱۳۹۸) در مقاله «نگرش بازنشستگان به آینده: گزارشی از یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان» بیان می‌کنند که تصور فرد از عدالت اجتماعی و اقتصادی به همراه رضایت از وضع اقتصادی کشور و تصور طبقاتی فرد از خود مهم‌ترین عوامل تبیین‌کننده میزان امید به آینده است. همچنین رفیعی‌راد و محمدی (۱۳۹۸) در مقاله‌ی «بررسی وضعیت امید به آینده در نوجوانان استان لرستان»، نشان دادند آزمودنی‌ها از نظر امید به آینده اقتصادی و اجتماعی در سطح تاحدی ناامید و در سه بعد دیگر (تحصیلی و سیاسی و روانی) در سطح نسبتاً امیدوار بودند. در پژوهشی دیگر، فرخ‌نژاد کشکی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود به «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در امید به آینده‌ی حاشیه نشینان تبریز بر اساس معادلات ساختاری» پرداخته‌اند. نتایج میانگین امید به آینده در بین حاشیه نشینان ۳۹/۷ و در سطح زیاد ارزیابی شده است و مقادیر رگرسیونی مدل حاکی از آن است که عوامل جامعه‌شناختی سرمایه‌ی اجتماعی به میزان (۰/۳۸)، سرمایه‌ی فرهنگی به میزان (۰/۲۴)، حمایت اجتماعی به میزان (۰/۲۳)، دین‌داری به میزان (۰/۲۰)، محرومیت نسبی به میزان (۰/۱۷) در امید به آینده‌ی حاشیه نشینان تأثیر دارد.

صفری شالی و طوافی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با هدف «تعیین میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی» نتایج رگرسیونی حاکی از آن بود که از بین متغیرهای مستقل، متغیرهای نشاط اجتماعی با ضریب بتای ۰/۴۱۵، احساس محرومیت و احساس عدالت اجتماعی هرکدام با مقدار بتای ۰/۱۷ بیش‌ترین سهم را در تبیین متغیر وابسته تحقیق (امید به آینده) داشته‌اند.

مولوی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی که با هدف بررسی «نقش خدمات دولت الکترونیکی و حکمرانی خوب در ارتقا اعتماد عمومی شهروندان» انجام دادند بر اساس نتایج پژوهش بیان می‌کنند که اعتماد شهروندان به سازمان‌ها و نهادهای عمومی از طریق بهبود کیفیت خدمات دولت الکترونیکی و حکمرانی خوب ارتقا می‌یابد و حکمرانی خوب در رابطه خدمات دولت الکترونیکی و اعتماد عمومی نقش میانجی دارد.

افشانی و جعفری (۱۳۹۵) پژوهشی را با عنوان «رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد» انجام دادند. نتایج نشان داد که بین سن و امید به آینده رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده در دانشجویان رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود داشت. علاوه بر این بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی و شبکه اجتماعی) و امید به آینده رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت.

کوک و کوئرو^۱ (۲۰۱۹) در مقاله‌ی تحت عنوان «عاملیت، آینده و بازنمایی: مفهوم امید در کارهای اخیر جامعه‌شناسی» بیان می‌کنند که بر روی دو ابهام پیرامون مفهوم امید تمرکز کرده‌اند: یکی رابطه بین امید و آینده و دیگری رابطه بین امید و عاملیت. آن‌ها معتقدند که این گرایش‌ها دو حالت متفاوت را نشان می‌دهند: امید بازنمایی و غیر بازنمایی. بنابراین با تلاش برای تغییر رابطه بین امید و آینده می‌خواهند رابطه مبهم بین امید و عاملیت را به هم پیوند بزنند. آن‌ها بیان می‌کنند که مفهوم پردازی امید نه به عنوان یک تجربه فردی، بلکه امید به عنوان بخشی از اقتصاد سیاسی گسترده‌تر، می‌تواند ما را با راه‌های نابرابری که از طریق توزیع‌های نابرابر و تجارب امید آشکار می‌شود، هماهنگ کند.

جمیل و همکاران^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «حکمرانی خوب و اعتماد عمومی: بر اساس اثر میانجی دولت الکترونیکی در پاکستان» اظهار می‌دارند که نتایج پژوهش، رابطه بین حکمرانی خوب و اعتماد عمومی را تأیید می‌کند. همچنین نشان دادند که دولت الکترونیکی نقش میانجی را در رابطه بین حکمرانی خوب و اعتماد عمومی ایفا می‌کند. جین و کیم^۳ (۲۰۱۸) در مقاله‌ی ای با عنوان «رنگین کمان در جامعه: سنجش امید برای جامعه» با ساخت مقیاسی برای امید اجتماعی نشان دادند که ساختار امید اجتماعی رابطه معناداری با اثربخشی سیاسی و خود متقارن دارد (روایی همزمان). همچنین امید اجتماعی برای کسانی که در انواع خاصی از فعالیت‌های اجتماعی شرکت کرده بودند بیشتر از کسانی بود که چنین وضعیتی نداشتند (اعتبار پیش بینی). نتایج نشان داد که مقیاس امید اجتماعی یک سنجش خود ابرازی قابل اعتماد و معتبر جهت اندازه‌گیری تفکر امیدوارکننده در جامعه است.

یوجی گندا^۴ (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای با عنوان «مقایسه بین‌المللی امید و شادی در ژاپن، انگلستان و ایالات متحده آمریکا» نشان می‌دهد که ازدواج، شغل، سلامتی، دوستان، اعتماد و میهن پرستی تأثیرات مشابهی در امید و شادی در بین سه کشور دارد. فقدان دوستان، تجربه اندکی از اعتماد و عدم اعتقاد مذهبی از عوامل از دست دادن امید در ژاپن است. سختی‌های گذشته باعث کاهش میزان شادی در زمان حال می‌شود، اما در عین حال، چنین مشکلاتی مردم را به داشتن این امید ترغیب می‌کنند، که اقدامات پیش رو شرایط بهتری را به وجود خواهد آورد. این روند متناقض تأثیر مثبتی بر روی امید در هر سه کشور مورد مطالعه می‌گذارد.

برایانت و ایلارد^۵ (۲۰۱۵) در مقاله «امید به عنوان نوعی عاملیت درباره آینده اندیشی جوانان محروم» به این نکته اشاره می‌کنند که بسیاری از شرکت‌کنندگان نمی‌توانستند آینده‌ای فراتر از شرایط فعلی برای خود بیان کنند. آن‌ها با عدم اطمینان و بلا تکلیفی در مورد زندگی‌شان، به علت فقدان سرمایه و همچنین تصور اینکه گزینه‌های انتخابی اندکی دارند، به روایت آینده خود می‌پرداختند. اما در حالی که هیچ «گزینه انتخابی» برای آن‌ها مطرح نبود، ولیکن دارای حس عاملیت بودند. آن‌ها به چیزی بهتر مانند زندگی امن و خوشبخت‌تر امیدوار بودند. این دو پژوهشگر پیشنهاد می‌کنند که یکی از راه‌های پیش‌رو، در نظر گرفتن امید به عنوان نوعی عاملیت است که از طریق نظریه‌های کنش، ایجاد شده است.

^۱Cook and Cuervo

^۲Jameel et al

^۳Jin, Borae & Kim, Yong-Chan

^۴Genda, yuji

^۵Bryant and Ellard

تحلیل پژوهش‌های پیشین نشان داد که بیشتر این پژوهش‌ها بر روی تأثیر یا رابطه یک یا چند عامل مانند عاملیت، سرمایه اجتماعی، حمایت اجتماعی، عوامل اقتصادی، اجتماعی بر امید اجتماعی متمرکز شده‌اند و تقریباً هیچ پژوهشی با استفاده از مفهوم ترکیبی کیفیت حکمرانی و رابطه آن با امید اجتماعی با تمرکز بر حکمرانی خوب و با توجه به نقش متغیر میانجی اعتماد نهادی در بین جوانان نپرداخته است.

مبانی نظری

امید اجتماعی

اسنایدر بیان می‌کند که امید یعنی ظرفیت ادراک شده برای ایجاد مسیریابی به سوی هدف‌های مطلوب و انگیزه ادراک شده برای حرکت در این مسیرهاست. پس امید یعنی انتظار مثبت برای دستیابی به اهداف مورد نظر، که این انتظار مثبت دو مؤلفه دارد، تفکر عامل و تفکر گذرگاه. تفکر عامل یعنی افکاری که اشخاص درباره‌ی توانمندی‌ها و قابلیت‌های خود برای عبور از مسیرهای برگزیده‌شان تعریف کرده‌اند. تفکر گذرگاه نیز به معنی ظرفیت‌های فرد برای تولید مسیریابی که با آن به اهداف مطلوب خویش دست پیدا می‌کند (اسنایدر، ۲۰۰۰). بر اساس تعریف اسنایدر، امید یک ویژگی شناختی است (کرافت و همکاران، ۲۰۱۸: ۵).

ریچارد رورتی مفهوم امید اجتماعی را برای اولین بار ابداع کرد و آن را وضعیتی غیرقطعی از بودن با قدرت تأثیرگذاری بر اقدامات فرد و در نتیجه، ظرفیت تغییر مسیر در نظر گرفت (برایانت و ایلارد، ۲۰۱۵: ۴۹۵).

امید در دستگاه نظری رورتی، یعنی باور به اینکه در آینده چه چیز ممکن است. او امید اجتماعی را امید مشترک یک ملت می‌داند. یعنی یک ملت به چه وجه آینده‌ی ممکن باور دارد. رورتی معتقد است برای ارزیابی میزان امید اجتماعی در یک جامعه باید دید که آن ملت چه داستان یا سناریویی برای آینده خود در نظر می‌گیرد. این داستان یا سناریو از درون تاریخ یک ملت و گفتگوهای جمعی آن‌ها در زندگی روزمره استنباط می‌شود. زمانی می‌توان از امید اجتماعی سخن گفت که این داستان یا سناریو خوش‌بینانه باشد. از نگاه رورتی، خوش‌بینانگی نوعی عمل‌گرایی است و لزومی ندارد خوش‌بینانگی از نظر علمی اثبات شود، نکته اساسی این است که از نگاه یک ملت چه چیز می‌تواند بهتر تلقی شود. آنچه معیار اصلی برای واقع‌گرایی یا خوش‌بینانگی سناریو است، متقاعدکننده بودن آن سناریو برای آن مردم است (فاضلی، ۱۳۹۵).

عمل‌گرایی رورتی بر اهمیت اتخاذ چشم اندازی تاریخی در توجه به امیدهای تحقق‌پذیر برای آینده تأکید می‌کند؛ به عبارت دیگر، او تأکید می‌کند که تأمل درباره آینده باید از دید زمینه‌ای دیده شود و به این نکته توجه شود که ما چگونه به این نقطه در زمان حال رسیده‌ایم. او به روایت‌های تاریخی به عنوان شرط امید می‌نگرد؛ زیرا مدعی است که فلسفه اجتماعی و سیاسی همیشه باید سربار چنین روایت‌هایی در نظر گرفته شود. بنابراین، امید از نظر رورتی، فقط درباره آینده نیست. بلکه برای نشان دادن چیزهایی نیز می‌باشد که ما به طور منطقی و به دنبال گذشته، امید داریم در آینده رخ دهد (مورگان، ۲۰۱۶). راب و همکاران^۵ (۲۰۱۰)، امید را با توجه به خیال‌پردازی اتوپیایی^۶ تعریف می‌کنند یعنی فضای سازنده‌ای که می‌تواند باعث تغییر یا از شکل انداختن آنچه شود، که درک شده است. آن‌ها اتفاق نظر دارند که ارزش اصلی امید، ظرفیت آن برای

^۱Snyder

^۲Krafft et al

^۳Bryant and Ellard

^۴Morgan

^۵Robb et al

^۶utopian imagination

شکل‌گیری اقدام و عمل است. آنها امید را نقطه آغازی ضروری برای برانگیختن اقدام و تحقق آینده می‌دانند (برایانت و ایلارد، ۲۰۱۵: ۴۹۵).

آنچه درباره امید در تعاریف روان‌شناسی و پس از آن فلسفی، به عنوان وجوه مشترک این تعاریف درک می‌شود، انتظار مثبت به عنوان یک رویکرد خوش‌بینانه به آینده با اتکا بر ظرفیت‌های موجود است، که تفاوت آن در قانع‌کننده بودن روایت‌های این جهانی به اعضای یک ملت است که آیا بدان باور داشته‌اند یا خیر. از این رو می‌توان ظرفیت‌های موجود در دیدگاه رورتنی را قدرت اقتناعی دانست که سناریوهای مکاتبی همچون مارکسیست و کمونیست آن را در مورد بهبود آینده ارائه می‌دهند، یعنی امید با خوش‌بینی افراد به قابلیت طرح‌های ارائه شده برای بهبود آینده شکل می‌گیرد (جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۷).

آپادورای در نظریه خود پیرامون امید، نگاه متفاوتی به ساختار فرهنگ دارد. از دیدگاه وی اندیشمندان تا کنون به ساختار فرهنگ به عنوان متغیری گذشته محور تمرکز کرده‌اند، اما او معتقد است که فرهنگ، ابعاد آینده محوری نیز دارد که در بحث توسعه و همراه مفاهیمی همچون طرح، برنامه ریزی و امید مطرح می‌شود. اما تا کنون صرفاً به ابعاد گذشته محوری همچون میراث، سنت و عادت‌ها تأکید شده است. آپادورای استدلال می‌کند، زمانی که ارزش‌ها، هنجارها و باورها هسته مرکزی فرهنگ باشند، طرح‌های ویژه متعددی برای زندگی اجتماعی از پیامدهای آن‌ها درک می‌شود. از دیدگاه او تصور پیشرفت (ظرفیت آرزومندی) در میان اعضای جامعه، به شرایطی (شرایط شناسایی) بستگی دارد، اینکه افراد بتوانند اظهار وجود و پیشرفت کنند. به تعبیر آپادورای هنگامی که شرایط شناسایی به وجود می‌آید، ظرفیت آرزومندی ارتقا می‌یابد، شرایط شناسایی یعنی وضعیتی که گروه‌های مختلف خواسته‌ها، هویت و موقعیت اجتماعی‌شان و ... به رسمیت شناخته می‌شود و منطبق با دیدگاه او در مورد بعد فرهنگی توسعه، در این شرایط امید شکل می‌گیرد (ویجاریندرا و والتون، ۱۳۸۷).

در دستگاه نظری آپادورای ظرفیت آرزومندی نتیجه تصور فرد از ظرفیت‌های فرهنگی است که آپادورای آن را منبعی برای طبقات فرودست جامعه به منظور تلاش برای تغییر شرایط‌شان می‌داند. بنابراین با توجه به دیدگاه او ناامیدی و یأس هنگامی شکل می‌گیرد که شرایط شناسایی برای افراد جامعه ممکن نباشد. در نظریه آپادورای از ظرفیت‌های اجتماعی، سیاسی و ... نیز همراه با ظرفیت‌های فرهنگی اشاره شده است (جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۷).

آرنسون (۲۰۱۷) با نگاهی متفاوت، امید را مفهومی مبتنی بر قدرت درک و اقدام براساس وضعیت حال می‌داند. از دیدگاه وی، امید چیزی فراتر از یک حالت یا احساس است. امید مبنای بنیان اراده اجتماعی و اقدام سیاسی است. با در کنار هم قرار گرفتن افراد برای انجام دادن یک اقدام جمعی، نوع جدیدی از امید متولد می‌شود. تلاش جمعی برای دستیابی به اهداف عملی اجتماعی باعث تولید شیوه‌های جدید اندیشه، تجربه، درک و اقدام می‌شود که همگی برای یک فرد دردسترس نیست. امید من یا امید در حالت کلی، همانند امید ما نیست. اهداف امید اجتماعی، دربردارنده کاهش و یا حتی پایان دادن به نابرابری اقتصادی، رفع فقر، ایجاد امنیت در سالمندی، آموزش و مراقبت‌های بهداشتی رایگان، گسترش حقوق و حذف نابرابری‌های نژادی، جنسیتی و جنسی است.

اصل زعیم (۱۳۹۸) با اشاره به عاملیت انسانی برای خلق امید اجتماعی بر عوامل ساختاری و نهادی نیز تأکید می‌کند. او معتقد است: «ساختارها باید امکان مشارکت را به کنشگران اجتماعی بدهند تا از طریق مشارکت فعال و تعامل عاملیت‌های اجتماعی با ساختارها، تغییرات تدریجی و مطلوب ایجاد شود»

کیفیت حکمرانی

مفهوم کیفیت حکمرانی که معادل نظریه حکمرانی خوب است به لحاظ کاربردی و تجربی عمر چندانی ندارد و از دهه ۱۹۹۰ تاکنون وارد حوزه پژوهش‌های تجربی در حوزه علوم اجتماعی اعم از جامعه‌شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی شده است. بانک جهانی، برای اولین بار حکمرانی خوب را به عنوان کارآمدی و نظام سیاسی پاسخگو تعریف کرد (کبیری، ۱۳۹۵).

کافمن و کرای (۲۰۱۰)، حکمرانی را به عنوان یک سنت، عمل، ارزش‌ها و سازمان‌هایی می‌دانند که از طریق آن قدرت در یک کشور شامل انتخاب دولت، جایگزینی، پاسخگویی، احترام به حقوق شهروندان و توانایی دولت برای تدبیر و بکارگیری سیاست‌ها اجرا می‌شود. اصطلاح حکمرانی یک مفهوم گسترده است که در تمام مراحل حکمرانی به خوبی عمل می‌کند چرا که نسبت به مشکلات مشترک مردم واکنش نشان می‌دهد و به طور کلی نیازها و خواسته‌های شهروندان را با روش‌های مناسب و پذیرفته شده برآورده می‌کند. از نظر گریفین^۲، یک مدل کامل برای حکمرانی خوب وجود ندارد که در همه شرایط کامل باشد. همچنین سایچ^۳ معتقد است که حکمرانی خوب نه تنها یک روش نیست، بلکه ساختاری است که روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را هدایت می‌کند (جمیل و همکاران، ۲۰۱۹).

کافمن، کرای و زویدولوبتون^۴ از پژوهشگران بانک جهانی، شاخص‌هایی را با عنوان «شاخص‌های حکمرانی» معرفی کرده‌اند. شاخص‌های مورد نظر عبارت‌اند از: شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد (فدایی و همکاران، ۱۳۹۶). این‌ها به شاخص‌های جهانی حکمرانی معروف شده‌اند و از سال ۱۹۹۶ هر ساله توسط بانک جهانی مورد سنجش و بررسی قرار می‌گیرند (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۷). در پژوهش حاضر فقط به پنج شاخص مطرح شده به غیر از شاخص ثبات سیاسی پرداخته شده است.

مولوی و همکاران (۱۳۹۶) و جمیل و همکاران (۲۰۱۹) از تأثیر کیفیت حکمرانی بر اعتماد به دولت پشتیبانی می‌کنند با این بیان که مؤلفه‌های حکمرانی خوب می‌توانند بر اعتماد شهروندان به شیوه‌ای مثبت تأثیر بگذارند. از دیدگاه چن و شی^۵ (۲۰۰۱)، دولت‌هایی که شهروندان اعتماد بیشتری به آن‌ها دارند به طور مؤثرتر و اثربخش‌تری نسبت به دولت‌هایی با اعتماد کمتر مردم، می‌توانند عمل کنند. همچنین ثابت شده است که عدم اجرای حکمرانی خوب، عامل مؤثری در افزایش فساد است که به اعتماد به دولت‌ها به شدت آسیب رسانده است.

اعتماد نهادی

نظریه‌های تبیین‌کننده‌ی اعتماد به دو رویکرد کلی دسته‌بندی می‌شوند: رویکرد جامعه محور و رویکرد نهاد محور. رویکرد جامعه محور مبتنی بر نظریه‌های پاتنام و شکل‌گیری اعتماد در شبکه‌ی اجتماعی و جامعه‌ی مدنی است (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۲). و رویکرد نهاد محور، نهادهای موجود در جامعه را به عنوان عاملی مهم در ایجاد یا تخریب اعتماد مورد توجه و تأکید قرار می‌دهد. از اندیشمندان این رهیافت می‌توان به اوفه^۶، لوی^۷، روثستاین^۸ و استول^۹، تارو^{۱۰}، برمن^{۱۱} و هال^{۱۲} اشاره کرد. آن‌ها

^۱Daniel Kufmann & Aart Kraay

^۲Griffin

^۳Saich

^۴Jameel et al

^۵Pablo Zoido Lobaton

^۶Chen & Shi

^۷Offe

^۸Levi

^۹Rothstein

^{۱۰}Stolle

^{۱۱}Tarrow

^{۱۲}Berman

^{۱۳}Hall

معتقدند سرمایه اجتماعی باید در ارتباط با نهادهای رسمی و قانونی بررسی شود و مستقل از آنها بوجود نمی‌آید. از دیدگاه آن‌ها ظرفیت شهروندان برای توسعه اعتماد اجتماعی به شدت تحت تأثیر نهادهای دولتی و سیاست‌های آن‌ها است. این دیدگاه نظری تلویحاً بیان می‌کند که برای تولید سرمایه اجتماعی نوعی مهندسی نهادی ضرورت دارد (منصوریان و قدرتی، ۱۳۸۸). در پژوهش حاضر نیز با رویکرد نهادی به بررسی اعتماد پرداخته شده است.

گیدنز با بیان اینکه ماهیت نهادهای مدرن به سازوکارهای اعتماد به نظام‌های انتزاعی به ویژه نظام‌های تخصصی ارتباط دارد، استدلال می‌کند که در شرایط مدرنیت، آینده همیشه باز است و باز بودن آینده را به بازاریابی دانش و ارتباط آن با عملکردهای اجتماعی سازمان دهنده وابسته می‌داند. او معتقد است، ویژگی آینده‌گرایانه‌ی مدرنیت بیشتر از طریق اعتماد به نظام‌های انتزاعی بوجود می‌آید. یعنی کنشگران غیر متخصص به نظام‌های تخصصی اعتماد می‌ورزند. گیدنز رویکردهای اعتماد یا عدم اعتماد به نظام‌های خاص (نهادهای) را تحت تأثیر شدید تجربه‌های افراد از نقاط دسترسی (ارتباط و برخوردهای مردم با فعالان در نظام‌ها یا نهادهای) و همین‌طور دانش‌هایی می‌داند که از طریق رسانه‌های ارتباطی و دیگر منابع در دسترس افراد قرار می‌گیرند (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۲). بر این مبنا زندگی مدرن شده‌ی امروزی جامعه که ویژگی اصلی آن از دیدگاه گیدنز آینده‌گرایی و نگاه معطوف به آینده است، متأثر از شرایط و منابعی است که از طریق اعتماد به چگونگی عملکرد نهادهای تجربه‌های افراد از این نظام‌ها، بازتولید می‌شود.

روستاین در دیدگاه نظری خود بیان می‌کند که کارآمدی و عدالت نهادهای مهمترین معیار برای اعتماد است، و وجود فساد و رشوه‌خواری و احساس ناامنی در رابطه با دیگران موجب فقدان اعتماد به نهادهای، و فقدان اعتماد اجتماعی خواهد شد. او با بیان اینکه طبیعتاً وقتی که رهبران یک دولت یا اداره‌ی فاسد تصمیم می‌گیرند، ژانویه‌ی سال بعد را به عنوان روز پایان فساد اعلام کنند، چندان تفاوتی نخواهد داشت. زیرا مردم درباره‌ی اعتماد یا عدم اعتماد به نهادهای، نه بر اساس اعلامیه‌ها یا تصمیمات سیاسی، بلکه بر اساس تجربیات محسوس و سایر اطلاعاتی که به نظرشان قابل اعتماد است، تصمیم‌گیری می‌کنند (روستاین، ۱۳۹۳: ۲۲۲). روستاین معتقد است، اساساً سرمایه اجتماعی، به وسیله‌ی نوعی خاص از نهادهای سیاسی تولید می‌شود یعنی آن دسته از نهادهای مدیریتی که نهادهای فراگیر نامیده می‌شوند. هسته اصلی در تبیین نظریه روستاین و استول، تأکید بر کارآمدی نهادی است. آنها با این توضیح رابطه‌ای را بین ناکارآمدی نهادی، بی‌اعتمادی و فساد مطرح می‌کنند (فاضلی و جلیلی، ۱۳۹۷).

چارچوب نظری

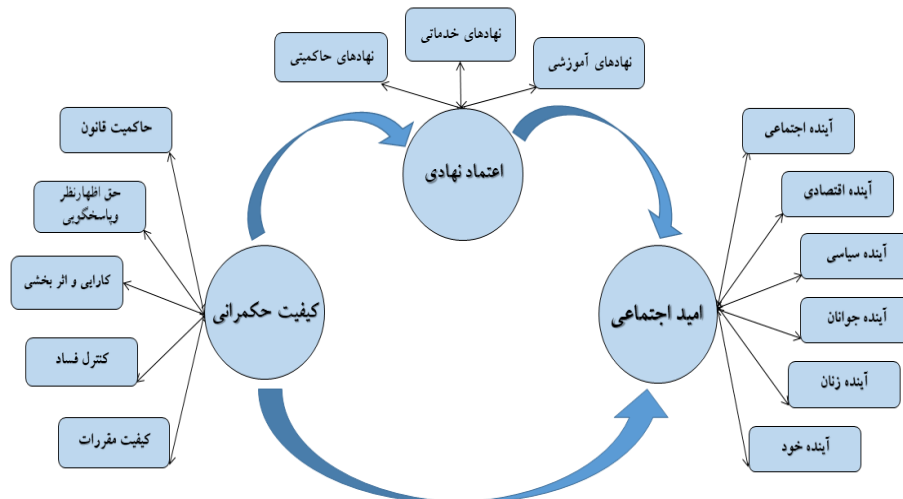
بر اساس دیدگاه نظری ریچارد رورتی، اندیشیدن درباره آینده باید از نگاه زمینه‌ای دیده شود. او به روایت‌های تاریخی به عنوان شرط امید می‌نگرد و امید اجتماعی را حاصل سناریویی می‌داند که یک ملت برای آینده خود مبتنی بر وضعیت تاریخی و گفتگوهای جمعی روزمره افراد جامعه ترسیم می‌کند. رورتی معتقد است برای ارزیابی میزان امید اجتماعی جامعه باید به این داستان یا سناریوی آینده نگر مراجعه کرد. آپادورای نیز اعتقاد دارد که از منظر اجتماعی تصور امکان توسعه و پیشرفت در بین افراد هر جامعه‌ای تا حد بسیار زیادی تبیین کننده نگرش آنان در مورد قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود در آن جامعه است. لذا بر اساس این دو دیدگاه این فرض را می‌توان مطرح کرد که شرایط و ظرفیت‌های موجود جامعه ناشی از (کیفیت حکمرانی) با سناریوی آینده‌نگر و ظرفیت آرزومندی (امید اجتماعی) رابطه دارد.

همچنین با بررسی نظریه‌ی گیدنز، مبتنی بر اینکه رویکردهای اعتماد یا عدم اعتماد به نظام‌ها و نهادهای متأثر از تجربه‌های افراد از نقاط دسترسی (برخورد با این نهادهای) قرار دارد و علاوه بر آن بر اساس دیدگاه روستاین، که مهمترین معیار برای سنجش

اعتماد، کارآمدی و عدالت نهادها است، با این تحلیل می‌توان فرضیه رابطه کیفیت حکمرانی با اعتماد نهادی را بیان کرد. از طرفی دیگر رورتی و آپادورای، باور مثبت و اعتماد به وضعیت گذشته و حال یک ملت و یا شرایط و ظرفیت‌های آرزومندی جامعه (اعتماد نهادی) را بیانگر تصور امید (اجتماعی) به پیشرفت جامعه می‌دانند. با این استدلال می‌توان رابطه فرضی اعتماد نهادی و امید اجتماعی را پیش‌بینی کرد. همچنین با توجه به روابط فرضیه‌های مطرح شده در بالا مبتنی بر چارچوب نظری پژوهش برگرفته از نظریه‌های (رورتی، آپادورای، گیدنز و روستاین) می‌توان فرضیه نقش میانجی اعتماد نهادی را در رابطه کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی مطرح کرد.

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی رابطه وجود دارد.
۲. بین کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی رابطه وجود دارد.
۳. بین اعتماد نهادی و امید اجتماعی رابطه وجود دارد.
۴. بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی از طریق نقش میانجی اعتماد نهادی رابطه وجود دارد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

تعاریف مفاهیم

امید اجتماعی (متغیر وابسته): امید اجتماعی مجموعه‌ای از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های ساختاری است که هر جامعه‌ای برای پویایی و استمرار خود در اختیار دارد. این ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع وجود دارد (فاضلی، ۱۳۹۸: ۳۱۷).

برای عملیاتی کردن مفهوم امید اجتماعی در قالب ۲۶ گویه، نظر جوانان درباره وضعیت آینده جامعه در ابعاد آینده اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، جوانان، زنان و خود، در پرسشنامه محقق ساخته با طیف پنج درجه‌ای لیکرت سنجیده شده است. کیفیت حکمرانی (متغیر مستقل): سنت‌ها و مؤسساتی که به وسیله آن قدرت در یک کشور اعمال می‌شود. و شامل فرآیندی که در آن دولت‌ها، انتخاب، نظارت و جایگزین می‌شوند، همچنین توانایی دولت برای تدوین و اجرای موثر سیاست‌ها، و نهادهایی

که رابطه شهروندان و دولت را از طریق تعاملات اقتصادی و اجتماعی، اداره می‌کنند (روئستاین و ثورل، ۲۰۱۵). برای سنجش این مفهوم از افراد خواسته شده نظر خود را نسبت به ۱۹ گویه تنظیمی بر اساس شاخص‌های حق اظهار نظر و پاسخگویی، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون و شاخص کنترل فساد در پرسشنامه محقق ساخته با طیف لیکرت مشخص کنند.

اعتماد نهادی (متغیر میانجی): بر میزان مقبولیت و کارایی و اعتمادی که مردم به نهادها دارند، دلالت دارد. بنابراین میزان اعتماد نهادی بر حسب نوع ارزیابی مردم از کارکنان این نهادها در قالب ادارات، ارگان‌ها و نهادهای مختلفی که در زندگی روزمره خود با آنها ارتباط دارند، سنجیده می‌شود (علی‌پور و همکاران، ۱۳۸۸). در این پژوهش برای سنجش این متغیر در سه بعد: نهادهای حاکمیتی (نهادهای قانون‌گذار، ناظر بر قوانین، مجری قانون، نظم و امنیت، رسانه‌ای) نهادهای خدماتی (شهرداری، ادارات آب و برق، بیمارستان‌ها) و نهادهای آموزشی (مدارس، دانشگاه‌ها) که با استفاده از پرسشنامه استاندارد اعتماد نهادی که در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۸۰) بکار رفته، استفاده شده است. به این صورت که از پاسخگویان خواسته شده است نظر خود را در مورد میزان اعتماد به هر یک از نهادها در قالب گویه‌های پرسشنامه در قالب طیف پنج درجه ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد مشخص کنند.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی با ماهیت پیمایشی است جامعه آماری شامل جوانان ۲۰ تا ۳۵ ساله شهر بوشهر در سال ۹۸ می‌باشد که تعداد آن‌ها ۸۱۱۲۲ نفر بود. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شد. و به منظور تعیین حجم نمونه با توجه به حجم جامعه از جدول کوکران با اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد استفاده شده است. با استفاده از این جدول حجم نمونه ۳۸۵ نفر به دست آمد. داده‌های مورد نیاز از طریق دو روش توزیع ۲۸۵ پرسش‌نامه الکترونیکی و ۱۰۰ مورد پرسشنامه مکتوب که از این ۱۰۰ مورد تعداد ۳۰ مورد از این پرسشنامه‌ها توسط پژوهشگر بصورت حضوری و از طریق گفتگوی مستقیم با مشارکت‌کنندگان جمع‌آوری گردیده است. پرسش‌نامه پژوهش حاضر به دو صورت استاندارد و محقق ساخته با بهره‌گیری از پرسش‌نامه‌های به‌کاررفته در تحقیقات پیشین و با استفاده از نظرات کارشناسان این حوزه در قالب مقیاس پنج رتبه‌ای لیکرت و به تعداد ۶۷ گویه تهیه و تدوین شد. متغیرهای سنجیده شده شامل: امید اجتماعی (متغیر وابسته) با ۲۶ گویه در شش بعد آینده اجتماعی، آینده اقتصادی، آینده سیاسی، آینده جوانان، آینده زنان و آینده خود. کیفیت حکمرانی (متغیر مستقل) با ۱۹ گویه در پنج بعد حق اظهار نظر و پاسخگویی، کارایی و اثربخشی، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون، کنترل فساد و اعتماد نهادی (متغیر میانجی) با ۱۵ گویه در سه بعد نهادهای حاکمیتی، خدماتی و آموزشی و متغیرهای جمعیت‌شناختی با ۷ گویه می‌باشد. به منظور سنجش روایی پرسش‌نامه، روایی صوری در نظر گرفته شد. که اعتبار محتوای پرسش‌نامه با استفاده از نظر متخصصان تأیید شد و اصلاحات لازم به عمل آمد. برای محاسبه ضریب پایایی پرسش‌نامه و اطمینان از هماهنگی درونی میان متغیرها و گویه‌ها از آزمون آلفای کرونباخ و روش پایایی مرکب استفاده گردید. در این پژوهش از مدل‌یابی معادلات ساختاری و روش حداقل مربعات جزئی (pls) برای آزمون فرضیه‌ها و برازندگی مدل استفاده شد.

یافته‌ها

توصیف متغیرهای جمعیت‌شناختی پژوهش

جدول ۱- یافته‌های جمعیت‌شناختی

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد
------------------------	---------	------

جنسیت	مرد	۲۲۰	۵۷٪
	زن	۱۵۱	۳۹٪
	بی‌پاسخ	۱۴	۴٪
سن	۲۰ تا ۲۴	۱۰۵	۲۷٪
	۲۵ تا ۲۹	۱۵۶	۴۱٪
	۳۰ تا ۳۵	۱۲۴	۳۲٪
وضعیت تأهل	مجرد	۱۷۳	۴۵٪
	متاهل	۱۵۶	۴۰٪
	جداشده	۳۳	۹٪
	سایر	۲۳	۶٪
میزان تحصیلات	دیپلم	۳۵	۹/۱
	فوق دیپلم	۸۸	۲۰/۸
	لیسانس	۱۶۹	۴۴/۰
	فوق لیسانس و بالاتر	۸۹	۲۳/۲

بررسی مدل نظری پژوهش

تحلیل عاملی تأییدی

در انجام تحلیل عاملی، ابتدا باید از این مسأله اطمینان حاصل شود که آیا می‌توان داده‌های موجود را برای تحلیل مورد استفاده قرار داد یا نه؟ بنابراین در ابتدا به بررسی مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی می‌پردازیم. روش‌های مختلفی برای این کار وجود دارد که از جمله آنها می‌توان به محاسبه مقدار **KMO** اشاره کرد که مقدار آن همواره بین ۰ تا ۱ در نوسان است. در صورتی که مقدار **KMO** کمتر از ۰,۵۰ باشد، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهد بود و اگر مقدار آن بین ۰,۵۰ تا ۰,۶۹ باشد، می‌توان با احتیاط بیشتر به تحلیل عاملی پرداخت، ولی در صورتی که مقدار آن بزرگتر از ۰,۷ باشد، همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهد بود.

از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها مبنی بر اینکه ماتریس همبستگی‌هایی که پایه تحلیل قرار می‌گیرد، در جامعه برابر با صفر نیست، از آزمون بارتلت استفاده شده است. به عبارت دیگر با استفاده از آزمون بارتلت می‌توان از کفایت نمونه‌گیری اطمینان حاصل کرد. نتایج حاصل که در جدول شماره (۲) نشان داده شده است، نشانگر مناسب بودن همبستگی‌های موجود بین داده‌ها برای تحلیل عاملی و کفایت نمونه‌گیری است، از این رو می‌توان به تحلیل عاملی، اقدام کرد.

جدول ۲- آزمون **KMO** و بارتلت

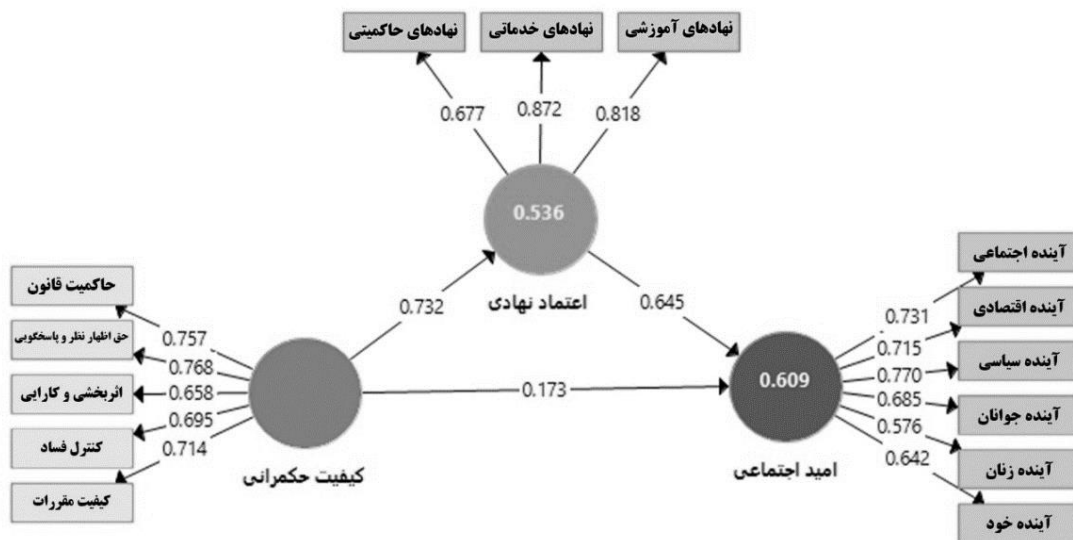
شاخص آماری	مقدار
شاخص KMO	۰/۸۶۸
آماره	۲۴۲۱/۶۰۹

آزمون کرویت	درجه آزادی	۹۱
بارتلت	سطح معناداری (sig)	۰/۰۰۰

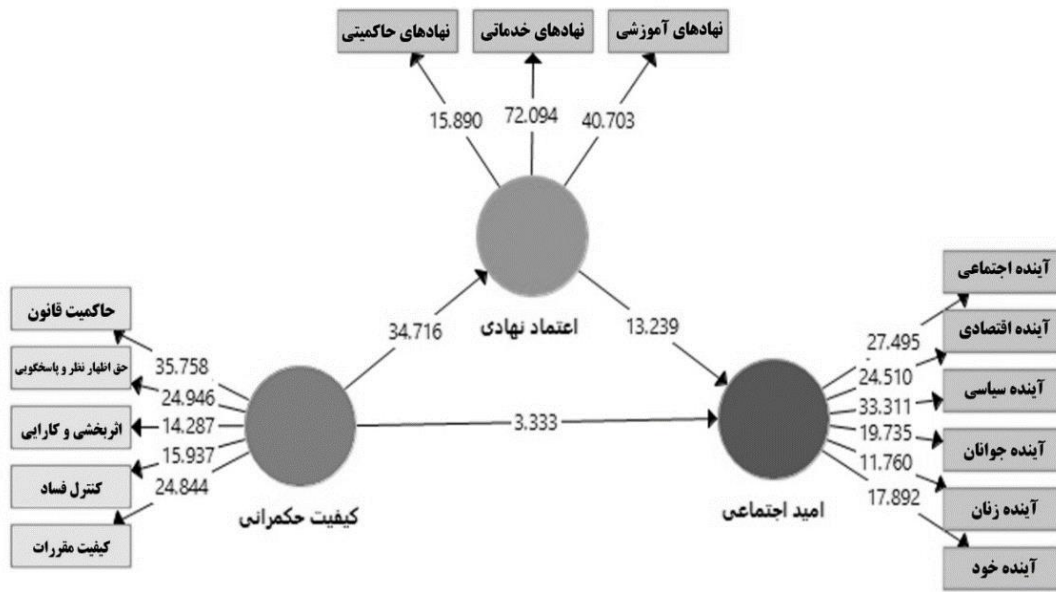
با توجه به عدد KMO (بزرگتر از $0/7$) و عدد معناداری آزمون بارتلت ($sig < 0,05$) می‌توان گفت که داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب است و از شرایط مورد نیاز برخوردار است.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

در این قسمت به بررسی آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم افزار PLS می‌پردازیم. در شکل‌های ۲ و ۳، مدل ساختاری پژوهش به همراه ضرایب بارهای عاملی و ضرایب معناداری آمده است.

شکل ۲- مدل ساختاری پژوهش همراه با ضرایب بارهای عاملی

شکل ۳- مدل ساختاری پژوهش همراه با ضرایب معناداری

برازش مدل

جهت بررسی برازش مدل، از برازش مدل اندازه‌گیری، برازش مدل ساختاری و برازش کلی مدل استفاده می‌کنیم.

برازش مدل‌های اندازه‌گیری

پایایی^۱:

به منظور بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری تحقیق، به بررسی ضرایب بارهای عاملی، ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی^۲ می‌پردازیم.

سنجش بارهای عاملی:

جدول ۳- ضرایب بارهای عاملی

متغیر مورد مطالعه	ابعاد متغیر	بار عاملی
امید اجتماعی	آینده اجتماعی	۰.۷۳۱
	آینده اقتصادی	۰.۷۱۵
	آینده سیاسی	۰.۷۷۰
	آینده جوانان	۰.۶۸۵
	آینده زنان	۰.۵۷۶
	آینده خود	۰.۶۴۲
کیفیت حکمرانی	حاکمیت قانون	۰.۷۵۷

^۱Reliability
^۲Composite Reliability

۰.۷۶۸	حق اظهار نظر و پاسخگویی	اعتماد نهادی
۰.۶۵۸	اثر بخشی و کارایی	
۰.۶۹۵	کنترل فساد	
۰.۷۱۴	کیفیت مقررات	
۰.۶۷۷	نهادهای حاکمیتی	
۰.۸۷۲	نهادهای خدماتی	
۰.۸۱۸	نهادهای آموزشی	

مقدار ملاک برای مناسب بودن ضرایب بارهای عاملی، ۰,۴ می باشد. در جدول فوق تمامی اعداد ضرایب بارهای عاملی سؤالات از ۰,۴ بیشتر است که نشان از مناسب بودن این معیار دارد.

آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی مطابق با الگوریتم تحلیل داده‌ها در PLS، بعد از سنجش بارهای عاملی سؤالات، نوبت به محاسبه و گزارش ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی می‌رسد، که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۴- نتایج معیار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای پنهان تحقیق

ضریب پایایی ترکیبی (CR>0.7)	ضریب آلفای کرونباخ (Alpha>0.7)	متغیرهای مکنون
۰.۸۳۵	۰.۷۰۴	اعتماد نهادی
۰.۸۴۲	۰.۷۷۰	کیفیت حکمرانی
۰.۸۴۳	۰.۷۷۹	امید اجتماعی

اولین معیار: با توجه به اینکه مقدار مناسب برای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی ۰,۷ است و مطابق با یافته‌های جدول فوق این معیارها در مورد متغیرهای مکنون مقدار مناسبی را اتخاذ نموده‌اند، می‌توان مناسب بودن وضعیت پایایی پژوهش را تأیید نمود.

روایی همگرا^۱

معیار دوم از بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، روایی همگرا است که به بررسی میزان همبستگی هر سازه با سؤالات (شاخص‌ها) خود می‌پردازد.

جدول ۵- نتایج روایی همگرا متغیرهای پنهان پژوهش

متغیرهای مکنون	میانگین واریانس استخراجی (AVE>0.5)
اعتماد نهادی	۰.۶۳۰
کیفیت حکمرانی	۰.۵۱۸
امید اجتماعی	۰.۵۷۵

با توجه به اینکه مقدار مناسب برای AVE، ۰,۵ است و مطابق با یافته‌های جدول فوق این معیار در مورد متغیرهای مکنون مقدار مناسبی را اتخاذ نموده‌اند، در نتیجه مناسب بودن روایی همگرایی پژوهش تأیید می‌شود.

معیار R Squares یا R^2

دومین معیار برای بررسی برازش مدل ساختاری در یک پژوهش ضرایب R^2 مربوط به متغیرهای پنهان درون‌زای (وابسته) مدل است. R^2 معیاری است که نشان از تأثیر یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا دارد و سه مقدار ۰,۱۹، ۰,۳۳ و ۰,۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته می‌شود. مطابق با جدول (۶)، مقدار R^2 برای سازه‌های درون‌زای پژوهش محاسبه شده است که با توجه به سه مقدار ملاک، می‌توان مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید ساخت.

جدول ۶- نتایج معیار R^2 برای سازه درون‌زا

متغیرهای مکنون	R^2
اعتماد نهادی	۰,۵۳۶
امید اجتماعی	۰,۶۰۹

برازش مدل کلی

معیار GOF^2

برای بررسی برازش مدل کلی از معیار GOF استفاده می‌شود که سه مقدار ۰,۰۱، ۰,۲۵ و ۰,۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی شده است.

Communalities از میانگین مقادیر اشتراکی متغیرهای پنهان پژوهش به دست می‌آید.

جدول ۷- میزان Communalities و R^2 متغیرهای پژوهش

متغیرهای مکنون	Communalities	R^2
اعتماد نهادی	۰,۶۳۰	۰,۵۳۶
کیفیت حکمرانی	۰,۵۱۸	۰,۰۰۰
امید اجتماعی	۰,۵۷۵	۰,۶۰۹

جدول ۸- نتایج برازش مدل کلی

GOF	\bar{R}^2	Communalities
۰,۴۵۷	۰,۳۸۱	۰,۵۷۴

^۱Average Variance Extracted
^۲Goodness of Fit

با توجه به مقدار بدست آمده برای GOF به میزان ۰/۴۵۷، برازش بسیار مناسب مدل کلی تأیید می‌شود.

برازش مدل ساختاری

ضرایب معناداری (مقادیر t_values)

با توجه به جدول شماره (۹)، فرضیه‌های تحقیق چون ضرایب t بیشتر از ۱,۹۶ بدست آمده‌اند، لذا در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار بودن آنها تأیید می‌شود.

نتایج فرضیه‌های پژوهش

با استناد به جدول شماره (۹) نتایج فرضیه‌های اول تا سوم پژوهش همراه با ضرایب مسیر و معناداری گزارش می‌شود.

جدول ۹- نتایج رابطه مستقیم و ضرایب معناداری فرضیات مدل پژوهش

فرضیه	روابط علی بین متغیرهای پژوهش	ضریب مسیر (β)	معناداری (T Value)	نتیجه آزمون
اول	بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.	۰/۱۷۳	۳/۳۳۳	تایید فرضیه اول
دوم	بین کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی رابطه معناداری وجود دارد	۰/۷۳۲	۳۴/۷۱۶	تایید فرضیه دوم
سوم	بین اعتماد نهادی و امید اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد	۰/۶۴۵	۱۳/۲۳۹	تایید فرضیه سوم

پیرامون فرضیه چهارم و نقش میانجی‌گری اعتماد نهادی بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی نیز، چهار شرط برای وجود یک اثر واسطه‌ای ضروری است. (بارون و کننی، ۱۹۸۶). ابتدا متغیر مستقل و متغیر وابسته باید ارتباط داشته باشند همان‌طور که در جدول شماره (۹) نشان داده شده است متغیر مستقل کیفیت حکمرانی و متغیر وابسته امید اجتماعی همبسته هستند. دوم، متغیر مستقل و متغیر واسطه باید ارتباط داشته باشند. متغیر مستقل، کیفیت حکمرانی و واسطه اعتماد نهادی همبسته هستند. سوم، متغیر وابسته و واسطه باید ارتباط داشته باشند: متغیر واسطه، اعتماد نهادی و متغیر وابسته امید اجتماعی همبسته هستند. در نهایت تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته زمانی که متغیر واسطه‌ای مطرح می‌شود، باید تغییر کند. در جدول شماره (۱۰) می‌توان تغییر اثر کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی را زمانی که اعتماد نهادی کنترل می‌شود مشاهده کرد. با توجه به برقراری تمام شواهد می‌توان به این نتیجه رسید که اعتماد نهادی واسطه تأثیر مثبت کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی است.

بررسی معنی داری متغیر میانجی (آزمون سوبل)

از آنجا که در این تحقیق اعتماد نهادی متغیر میانجی (واسطه) می‌باشد لازم است تحلیلی داشته باشیم بر نقش میانجی آن و در واقع بسنجیم که آیا این متغیر در رابطه بین متغیر مستقل و وابسته نقش میانجی دارد یا خیر؟ بنابراین برای بررسی معنی داری اثر میانجی در این تحقیق از آزمون سوبل استفاده شده است. در این آزمون با استفاده از ضریب غیر استاندارد مسیر و خطای استاندارد آن، آزمون اجرا می‌شود که نتایج آن در جدول (۱۰) نشان داده شده است.

جدول ۱۰- نتایج آزمون معنی داری اثر متغیر میانجی اعتماد نهادی

فرضیه	مسیر ساختاری تحقیق	مقدار آماره آزمون سوبل
چهارم	کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با نقش میانجی اعتماد نهادی	Z Value ۹/۵۹۸

با توجه به نتایج بالا مقدار z value حاصل از آزمون سوبل برابر با ۹/۵۹۸ شد که بدلیل بیشتر بودن از ۱,۹۶ می‌توان اظهار داشت که در سطح اطمینان ۹۵ درصد بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با نقش میانجی اعتماد نهادی رابطه معناداری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی رابطه بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی با توجه به نقش میانجی اعتماد نهادی در بین جوانان ۲۰ تا ۳۵ سال شهر بوشهر بوده است که از جامعه آماری نمونه ای ۳۸۵ نفری با استفاده از نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند و با توجه به وجود شکاف دانشی و پژوهشی در این زمینه، توسط پژوهشگران با استفاده از پژوهش های پیشین و دیدگاه‌های نظری، مدلی مفهومی طراحی گردید و از طریق روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با نرم افزار (pls) مورد آزمون قرار گرفت. یافته‌های تجربی، مدل نظری و فرضیه‌های پژوهش را تأیید می‌کند. به طور کلی یافته‌ها نشان دادند که مدل مفهومی با داده ها، برازش مناسبی دارد. و علاوه بر تأیید رابطه معنادار متغیرهای کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی با امید اجتماعی، نقش میانجی گری اعتماد نهادی در رابطه‌ی کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی نیز مورد تأیید قرار گرفت. در ادامه نتایج بدست آمده ضمن مقایسه‌ی با نتایج سایر پژوهش‌ها، مورد بحث و واکاوی قرار می‌گیرد.

در فرضیه‌ی اول، رابطه معنا دار کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی تأیید شد. بر اساس مبانی نظری مطرح شده در نظریه های رورتی و آپادورای، امید اجتماعی از طریق ظرفیت‌ها و فرصت‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی درون جامعه است، که امکان ظهور می‌یابد. نهاد حکمرانی یا به عبارت بهتر، دولتی که ظرفیت‌ها، شرایط شناسایی و فرصت‌های لازم را برای خلق امید اجتماعی از طریق عملکرد بد خود از جوانان می‌گیرد، به تحقیق جوانان به درک توانایی و احساس عاملیت لازم برای تحقق اهداف خود در آینده دست نخواهند یافت. بنابراین جامعه امیدوار در بردارنده نهادهایی است که با عملکرد خود امید را به صورت اجتماعی تولید می‌کنند. فاضلی (۱۳۹۸) با بکارگیری مفهوم دولت فروتن از میشل کروزیه، اعتقاد دارد که دولت فروتن می‌تواند با انجام دادن درست و به موقع کارهای کوچک و شدنی، خالق امید اجتماعی باشد. یافته‌های حاصل از این فرضیه با یافته‌های فرخ‌نژاد کشکی و همکاران (۱۳۹۷)، صفری شالی و طوافی (۱۳۹۶)، رفیعی راد و محمدی (۱۳۹۶)، زنجری (۱۳۹۶)، نصرافهانی و جوادی یگانه (۱۳۹۶)، کوک و کوئرو (۲۰۱۹)، جین و کیم (۲۰۱۸)، برایانت و ایلارد (۲۰۱۵). همخوانی دارد.

یافته‌های حاصل از فرضیه دوم، رابطه کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی جوانان مورد تأیید قرار گرفت. عملکرد نهادهای حکمرانی مبتنی بر شاخص‌های حکمرانی خوب می‌تواند به نوبه خود اعتماد را در جامعه ایجاد و تقویت کند. عملکرد نهادها، مدیران، مسئولان و برداشت از عملکرد دولت اغلب به عنوان پیش‌نیازهای اعتماد نهادی شناخته می‌شوند که مبین دیدگاه‌های گیدنز و روستاین می‌باشد. و می‌توان این گونه استدلال کرد که اعتماد بازتاب عملکرد دولت است. عملکرد نهادهای حکمرانی و چگونگی مدیریت اقتصاد، کنترل جرم و جلوگیری از رسوایی، بخش عمده‌ای از عواملی است که باعث اعتماد یا بی‌اعتمادی مردم به دولت می‌شود. بنابراین چیزی که ما در مورد اعتماد می‌دانیم این است که جنبه‌های مختلف عملکرد دولت برای درک اعتماد مهم است. همان‌طور که مردم بهبود عملکرد دولت (یا بدتر شدن) آن را درک می‌کنند، اعتماد افزایش یا کاهش می‌یابد. زیرا افزایش اعتماد، نشان دهنده عملکرد بهتر است و با تغییر عملکرد، اغلب اعتماد نیز تغییر خواهد کرد (کیلی، ۲۰۰۷). نتایج حاصل از این فرضیه با یافته‌های جمیل و همکاران (۲۰۱۹)، مولوی و همکاران (۱۳۹۶) همسویی دارد.

در فرضیه سوم، رابطه مستقیم و معنادار اعتماد نهادی و امید اجتماعی نیز مورد تأیید واقع شد. چرا که هرچقدر میزان اعتماد جوانان به دولت برای ایجاد شرایط و منابع مولد امید به آینده افزایش یابد بر اساس دیدگاه آپادورای ظرفیت آرزومندی (امید اجتماعی) آن‌ها نیز به تبع آن افزایش می‌یابد. جوانان در حقیقت از طریق اعتماد به نتایج عملکرد نهادهای حاکم بر جامعه می‌توانند تصویر روشنی از آینده پیش‌رو را پیش‌بینی کنند. با توجه به مرجع بودن قشر جوان به عنوان یکی از مهمترین نیروهای اجتماعی در جامعه و نقش آن‌ها در مدیریت آینده کشور، اعتماد مبتنی بر امیدواری آن‌ها به سامانه‌های حکمرانی می‌تواند رشد و توسعه کشور را در آینده، تضمین نماید. یافته‌های برگرفته از این فرضیه با یافته‌های مردانی فر و همکاران (۱۳۹۸)، فرخ نژاد کشکی و همکاران (۱۳۹۷)، افشانی و جعفری (۱۳۹۵)، یوجی گندا (۲۰۱۶)، همراستا می‌باشد.

در فرضیه چهارم، رابطه غیر مستقیم بین کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی از طریق نقش میانجی اعتماد نهادی تأیید شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که کیفیت حکمرانی علاوه بر رابطه مستقیم، رابطه غیر مستقیم و معناداری نیز با امید اجتماعی دارد. با تأیید این مطلب در فرضیه چهارم، می‌توان استنباط کرد. که اعتماد نهادی برگرفته از مبانی نظری گیدنز یعنی اعتماد به نظام‌های خاص (نهادها) متأثر از تجربه‌های افراد از نقاط دسترسی (عملکرد نهادها) قرار دارد و همچنین مبتنی بر نظریه روستاین اگر نهادها عملکردی کارآمد و عادلانه در برخورد با افراد داشته باشند باعث ایجاد اعتماد جامعه نسبت به خود می‌شوند و متناسب با دیدگاه نظری رورتی، امید اجتماعی داستان یا سناریویی مطلوب است که یک ملت بر اساس وضعیت جامعه (شرایط ساختاری جامعه) برای آینده خود طراحی می‌کند. و منطبق بر نظریه آپادورای هنگامی که شرایط شناسایی (ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در جامعه) به وجود می‌آید، ظرفیت آرزومندی (امید اجتماعی) ارتقا می‌یابد. تحلیل حاصل از این چارچوب نظری برای این فرضیه این است که، عملکرد مطلوب نهادهای حکمرانی بر اساس شاخص‌های مطرح شده در نظریه حکمرانی خوب منجر به تولید اعتماد نهادی می‌گردد و این مهم به نوبه خود موجب افزایش امید اجتماعی می‌شود. یافته‌های این قسمت با یافته‌های نصر اصفهانی و جوادی یگانه (۱۳۹۸) همخوانی دارد دلیل همخوانی این دو پژوهش این است که وقتی افراد تصور مثبتی از عدالت اجتماعی و اقتصادی به همراه رضایت از وضع اقتصادی کشور دارند، به یقین اعتماد آن‌ها به نهادهای حکمرانی افزایش پیدا کرده و امید آن‌ها به مطلوب بودن وضعیت آینده جامعه بیشتر می‌شود. در مجموع نتیجه اصلی پژوهش حاضر را می‌توان در این عبارت خلاصه کرد که سازه امید اجتماعی، برساخته‌ی اعتماد به عملکرد ساخت قدرت حاکم بر جامعه است.

منابع

- امیرپناهی، محمد، مالمیر، مهدی و محسن شکرپانی. (۱۳۹۵). وضعیت سنجی امید اجتماعی در ایران (تحلیل ثانویه پیمایش وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی). فصلنامه مددکاری اجتماعی، دوره ۳، شماره ۹، ص ۱۰۶-۷۹.
- امیرخان نژاد، امیرعلی، صباغ، صمد. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی با امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرند، مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۷، شماره ۲۶، ص ۱۹۷.
- آفازاده، معصوم. (۱۳۹۷). تحلیل تطبیقی امید به آینده جوانان ایرانی با برخی کشورها. یادداشت منتشر شده از پژوهشگر اسپا در روزنامه اعتماد، چهارشنبه ۱۴ آذر ۱۳۹۷، شماره ۴۲۴۸، ص ۱۳.
- جنادله، علی. (۱۳۹۸). امید اجتماعی و مسئولیت جامعه‌شناسی تاریخی: گفتاری در باب نسبت روایت‌های تاریخی و برآمدن مسئله امید. در: امید اجتماعی، چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی، هادی خانیکی و همکاران. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان، چاپ اول، ص ۴۹۱-۵۰۹.
- حیدرپور، حمیدرضا و بزئی تنها، ژیلا. (۱۳۹۸). تضمین حقوق شهروندی در نظام سیاسی شهروندمدار و تثبیت مؤلفه‌های رفاه و امید اجتماعی. در: امید اجتماعی، چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی، هادی خانیکی و همکاران. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان، چاپ اول، ص ۴۶۵-۴۵۵.
- جهانگیری، جهانگیر و محمدی، نسرين. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی رابطه امید سیاسی و بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شیراز). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۷، شماره ۱ (پیاپی ۲۵)، ص ۱۵۰-۱۲۷.
- روستاین، بو. (۱۳۹۳). دام‌های اجتماعی و مسئله‌ی اعتماد. مترجمان: لادن رهبری، محمود شارع‌پور، محمد فاضلی، سجاد فتاحی، تهران: آگه.
- شارع‌پور، محمود، فاضلی، محمد و اقراریان، الهه. (۱۳۹۲). بررسی بین‌کشوری عوامل موثر بر شکل‌گیری اعتماد به نهادهای رسمی. دو فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱، ص ۵۴-۳۵.
- صفری شالی، رضا و طوافی، پویا. (۱۳۹۷). بررسی میزان امید به آینده و عوامل موثر بر آن در بین شهروندان تهرانی، برگرفته بهمن ۱۳۹۹، از <https://civilica.com/doc/874592>
- فاضلی، محمد و جلیلی، محدثه. (۱۳۹۷). بررسی بین‌کشوری رابطه کیفیت حکومت، میزان فساد و سطح اعتماد نهادی و اجتماعی. جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۹، شماره ۲، پیاپی ۷۰، ص ۲۱۰-۱۹۱.
- فاضلی، نعمت‌الله. (۱۳۹۸). سخنرانی امید اجتماعی همچون ظرفیت آرزومندی. در: امید اجتماعی، چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی. تهران: پژوهشکده فرهنگی و اجتماعی و مؤسسه رحمان، ص ۳۲۷-۳۱۳.
- فاضلی، نعمت‌الله. (۱۳۹۵). مسأله امید اجتماعی در ایران معاصر (امید اجتماعی چه نقشی در زندگی ایرانی‌ها دارد). برگرفته تیر ۱۳۹۹، از <http://www.ion.ir/news/144355>
- فتاحی، قاسمی، فکری و جلیلی. (۱۳۹۷). پایداری ملی و سیستم‌های حکمرانی (ایران و مسأله پایداری). مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، برگرفته مهر ۱۳۹۹، از www.irpublicpolicy.ir
- فدایی، مهدی، فرید، قلی‌پور مقدم و غفاری، سعید. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب و اندازه دولت بر شاخص فساد در کشورهای گروه بریکس و ایران. چشم‌انداز مدیریت دولتی، شماره ۳۲، ص ۶۵-۸۸.
- کبیری، افشار. (۱۳۹۵). تحلیل تطبیقی فازی رابطه منابع مالی دولت و کیفیت حکمرانی (مطالعه بین‌کشوری). مجله جامعه‌شناسی کاربردی، دانشگاه اصفهان، دوره ۲۷، شماره ۳، ص ۷۲-۵۵.

- گزارش آینده پژوهی ایران. (۱۳۹۷). بر گرفته مرداد ۱۳۹۹، از <http://www.ayandeban.ir/iran1397>
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷). پیامدهای مدرنیت. مترجم محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز
- مرادی، ابراهیم، رهنما، علی، حیدریان، سمیرا. (۱۳۹۶). تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر کنترل فساد (مطالعه موردی: کشورهای خاورمیانه و جنوب شرق آسیا). مجله علمی پژوهشی اقتصاد مقداری، شماره ۴، ص ۱۵۱-۱۸۲.
- منصوریان، محمد کریم و قدرتی، حسین. (۱۳۸۸). اعتماد اجتماعی و تعیین کننده‌های آن: رهیافت نهادمحور یا رهیافت جامعه محور؟ (مورد مطالعه: شهر سبزوار). جامعه شناسی کاربردی، دوره بیستم، شماره ۲. پیاپی (۳۴)، ص ۱۸۹-۲۱۵.
- ویجاریندرا، ر، والتون، م. (۱۳۸۷). فرهنگ و کنش عمومی. مترجم: علی بختیاری‌زاده، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

- Aronson, R. (2017). *We: reviving social hope*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bryant, J., and Ellard, J. (2015). Hope as a form of agency in the future thinking of disenfranchised young people, *Journal of Youth Studies*, 18(4), 485-499.
- Erikson, E.H. (1964) *Insight and Responsibility: Lectures on the Ethical Implications of Psychoanalytic Insight*. Norton, New York.
- Genda, Yuji. (2016). An International Comparison of Hope and Happiness in Japan, the UK, and the US, *Social Science Japan Journal*, Volume 19, Issue 2, Summer 2016, Pages 153-172.
- Jameel, A., Asif, M., & Hussain, A. (2019). Good Governance and Public Trust: Assessing the Mediating Effect of E Government in Pakistan. *Lex Localis Journal of Local Self Government*, 17(2), 299-320.
- Keele, Luke. (2007). Social Capital and the Dynamics of Trust in Government. *American Journal of Political Science*. 51. 241-254. 10.1111/j.1540-5907.2007.00248.x.
- Krafft, A. M., Perrig Chiello, P., & Walker, A. M. (Eds.). (2018). *Hope for a Good Life: Results of the Hope Barometer International Research Programme*. Switzerland: Springer, ۲۰۱۸، ۲۱۵ □□
- Morgan, M. (2016) The responsibility for social hope, *Thesis Eleven*, 136(1), 107-123.
- Rothstein, Bo & Stolle, Dietlind. (2008). The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*. 40. 441-459. ۱۰.۵۱۲۹/۰۰۱۰۴۱۵۰۸□۱۲۹۱۱۳۶۲۳۸۳۳۵۴.
- Rothstein, Bo & Teorell, Jan. (2015). *Quality of Government*, Elsevier, the second edition of the International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences.
- Snyder, CR. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measure & Applications*, Academic Press, USA.
- Waslekar, Rahul S. (2018). The World Hope Index. *JYI*. Vol. 34 Issue 6, pp 56-62.